

TOR ARE JOHANSEN

Fagbevegelsen og industripolitikken

1960-tallet var i hovedsak et godt tiår for norsk industri, men noen bransjer fikk store problemer. Blant annet skapte EFTA-samarbeidet en ny konkurranse-situasjon som ikke var like lett å håndtere for alle. Av frykt for arbeidsledighet og betydelig medlemsfratfall tok enkelte av fagforbundene i LO nå i bruk nye strategier. De utviklet et sterkere industripolitisk engasjement. Oppmerksomheten ble rettet mot myndigheter og politikere. Ofte samarbeidet de med arbeidsgiverne for å oppnå hjelp til bransjer og bedrifter. På 1970-tallet førte krise og motkonjunkturpolitikk til at denne arbeidsformen ble mer utbredt. Men på 1980-tallet tok det slutt. Gradvis ble støtteordningene bygd ned, og gradvis skiftet fagbevegelsen strategi. Det industripolitiske arbeidet fortsatte å være en sentral del av forbundenes virksomhet, men i møte med endrete politiske og økonomiske konjunkturer fikk det en annen karakter.

I denne artikkelen skal vi se nærmere på utviklingen av fagbevegelsens industripolitiske virksomhet fra midten av 1960-tallet og fram mot i dag. Vi skal se på årsakene til at industripolitikk ble et viktigere arbeidsfelt for flere av fagforbundene i løpet av disse åre-

ne, hvorfor de til tider har valgt ulike strategier i arbeidet sitt og hvilken rolle LO har spilt i denne sammenhengen. Framstillingen vil være konsentrert om de fagforbundene som organiserer industriarbeidere, med spesiell vekt på Norsk Kjemisk Industriarbeiderforbund (NKIF).

Vekst via industriutbygging

Ved det første stortingsvalget etter krigen fikk Arbeiderpartiet rent flertall, og mange innen arbeiderbevegelsen så for seg at dette skulle bli inngangen til en ny epoke. Den nyvunne makten skulle brukes til å skape et bedre samfunn. Økonomisk vekst, rettferdig fordeling og full sysselsetting var sentrale mål, og veien mot målet gikk via storstilt industriutbygging. «Vi har bevisst satt industri- og elektrisitetsutbyggingen på første plass når det gjelder utbyggingen av næringene,» sa Trygve Bratteli på DNAs landsmøte i 1945. Nå gikk staten inn som investor og tilrettelegger i en sterk satsing på kraftutbygging og etablering av ny industri.

Arbeiderpartiet hadde også tidligere argumentert for statlig industrireising. I mellomkrigstida hadde slike løsninger

blitt foreslått som en vei ut av den økonomiske krisa og som en måte å få arbeidsledigheten ned på. Den gangen hadde ideene møtt sterk motstand. Etter krigen fikk de bredere politisk oppslutning, selv om det fremdeles var motforestillinger både mot statens rolle, mot industri generelt og mot sterkt konjunkturavhengig industri spesielt.

Myndighetene satset nå på aluminiumsproduksjon som kunne skaffe landet sårt tiltrengt utenlandsk valuta til gjenreisningen av landets produksjonsapparat. Aluminiumsverket som tyskerne hadde begynt å bygge i Årdal, ble nå fullført. Og i 1951 ble det vedtatt å bygge et nytt statlig aluminiumsverk på Sunndalsøra. Begge bedriftene var eid av statselskapet Årdal og Sunndal Verk A/S (ÅSV). Men det ble også satt i gang andre typer industri i stort format - initiert av myndighetene. Handels- og senere industriminister Lars Evensen spilte en sentral rolle da Hydro bestemte seg for å bygge en ammoniakfabrikk i Glomfjord. I 1946 vedtok dessuten Stortinget å bygge jernverk i Mo i Rana. Kombinasjonen rikelig og rimelig kraft og valutainnbringende produkter passet som hånd i hanske i den økonomiske situasjonen landet befant seg i.

Industrireisingen var en suksess. Industrien ble landets viktigste vekstnæring, og politikken fikk oppslutning i fagbevegelsen. LO samarbeidet nært med regjeringen og ga sitt bidrag ved å vise moderasjon når det gjaldt lønns- og reformkrav. I tillegg ble enkelte kontroversielle saker tonet ned, som for eksempel sosialiseringsspørsmålet.

Mot slutten av 1950-tallet ble den økonomiske veksten mindre. Det lå dessuten an til en betydelig økning av

yrkesbefolkningen utover på 1960-tallet, og i arbeiderbevegelsen ble faren for arbeidsledighet nå diskutert. I tillegg begynte distriktpolitiske vurderinger å få en mer sentral plass i politikernes argumentasjon. Av både politiske og økonomiske grunner ble det derfor aktuelt å sette i gang en ny runde med statlig industrireising. A/S Norsk Koksverk i Mo i Rana ble satt i drift i 1964. I tillegg ble det etablert en ammoniakfabrikk ved Koksverket og satt i gang gruvedrift ved Rana Gruber. Tankegangen var at oppbygging av hjørnesteinsbedrifter i Rana-distriktet skulle gi vidtrekkende økonomiske ringvirkninger i området.

Myndighetene ønsket imidlertid også å gi støtte til etablering av privat industri og arbeidet blant annet med å skaffe utenlandske investorer til bygging av ny kraftkrevende industri her i landet. Både politisk og ideologisk var dette et vanskelig initiativ. Innad i arbeiderbevegelsen var det sterk skepsis til utenlandsk kapital, og det ble uttrykt klare ønsker om at Staten heller burde finansiere industriprosjekter ved å ta opp lån i utlandet. Regjeringen mente på sin side at det var nødvendig med direkte tilførsel av utenlandsk kapital for å gjenvinne vekstkraften i norsk økonomi. Med gunstige kraftkontrakter fra staten og med kapital fra Hydro og fra store utenlandske aluminiumsselskaper, ble det bygd aluminiumsverk både på Husnes, på Karmøy og noe senere på Lista.

Annen privat industrireising ble også høyt prioritert tidlig på 1960-tallet, blant annet ved nyetablering og omorganisering av ulike offentlige finansieringsinstitusjoner. Distriktenes Utbyggingsfond og Industribanken kom til å spille viktige roller i den sterke indus-

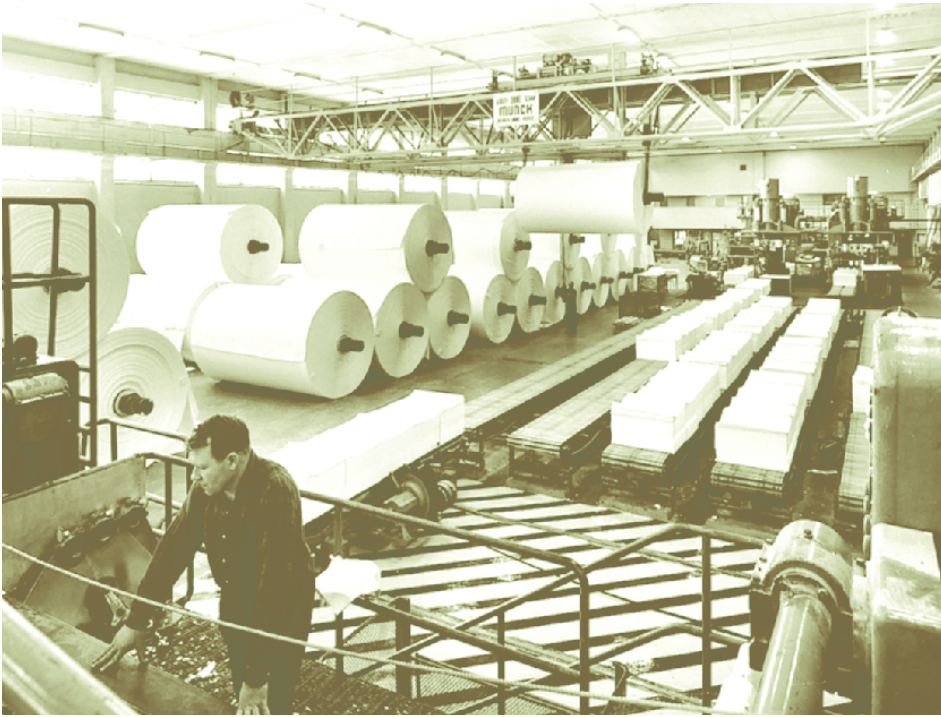

Etableringen av frihandelssamarbeidet EFTA medførte sterk konkurranse for skoindustrien. I løpet av 1960-tallet ble antallet skotøyarbeidere halvert. Bildet viser tre av de ansatte ved Tico, en skobedrift som ble etablert av ti tidligere ansatte da Halden skofabrikk ble lagt ned. Foto: LO-aktuell.

triveksten landet opplevde utover på 1960-tallet. I tillegg til å yte lån, etablerte myndighetene garantiordninger og ga skattelettelser som skulle fremme investeringer i industrien. En viktig begrunnelse for myndighetenes sterke engasjement, og for den brede politiske enigheten om satsingen, var den nye markedssituasjonen norsk industri ble stilt overfor etter etableringen av det europeiske frihandelssamarbeidet EF-

TA i 1960. Myndighetene ønsket å legge forholdene til rette for strukturendring og omstilling, men industrien måtte selv sørge for å tilpasse seg den nye konkurransen fra utenlandske produsenter.

Ved utgangen av 1960-tallet hadde mye endret seg. Fusjoner hadde gjort bedriftene betydelig større, og langt flere bransjer hadde satset på eksport. Generelt hadde industrien kommet styrket

Mot slutten av 1960-tallet tok Papirindustriarbeiderforbundet opp igjen tidligere forslag om statlig overtakelse av treforedlingsbedriftene. Bildet er fra Borregaard Fabrikker i Sarpsborg. Foto: LO-aktuelt.

ut av tiåret, men forskjellene mellom bransjene var store. Verkstedindustri og kjemisk industri opplevde vekst langt over gjennomsnittet, mens treforedlings- og næringsmiddelindustrien fikk problemer. Det gikk også hardt utover tekoindustrien som bare i liten utstrekning klarte å kompensere for tapte markedsandeler hjemme med økt eksport.

Industripolitikk i Papir og Bekledning

De problemene treforedlings- og tekoindustrien møtte førte industripolitiske spørsmål høyere opp på dagsordenen i Papirindustriarbeiderforbundet og

i fagforbundene innen tekstil- og konfeksjonsbransjene. Allerede på 1960-tallet oppfattet forbundene det store antallet bedriftsnedleggelse som dramatiske. Ettersom disse fagforbundene var relativt homogent sammensatt, fikk vanskelighetene for bedriftene også raskt betydning for forbundenes medlemstall. Problemene innen industrien truet med andre ord både medlemmenes arbeidsplasser og forbundenes eksistens.¹

Fagforbundene innen bekledningsindustrien gikk offensivt ut for å møte de vanskelighetene som fulgte i kjølvannet av den nye konkurransesituasjonen. Det var lite de klarte å gjøre med

de enkelte nedleggelsene, men i samarbeid med bransjeorganisasjonene på arbeidsgiversiden ble det tatt en rekke initiativ overfor myndighetene. I første omgang var målet å få myndighetene til å bedre rammevilkårene for industrien generelt. Fra midten av tiåret gikk de imidlertid sammen om å kreve spesielle tiltak for sine bransjer. Etter et møte med industriminister Sverre Walter Rostoft (H) i 1968, ble det nedsatt et offentlig utvalg som skulle utrede framtidsutsiktene for tekstilindustrien. Senere ble det også nedsatt utvalg for å vurdere andre sektorer innen bekledningsindustrien.

I tillegg til å innlede en ny type samarbeid med arbeidsgiverorganisasjonene, slo de ulike fagforbundene innen disse bransjene seg sammen. I 1969 gikk tekstilarbeiderne, bekledningsarbeiderne og skotøyarbeiderne sammen i Bekledningsarbeiderforbundet. Synkende medlemstall, svekket økonomi samt ønsker om økende innflytelse i opinionen og hos politikerne var de viktigste begrunnelsene for sammenslåingen.²

Også innen treforedlingsindustrien ble antall bedrifter sterkt redusert i løpet av 1960-tallet, og Papirindustriarbeiderforbundet stilte krav om at myndighetene måtte bidra til en planmessig styring av utviklingen innen bransjen. På landsmøtet i 1967 foreslo forbundet at nødvendige strukturendringer måtte gjennomføres ut fra samfunnsmessige hensyn. Arbeidsoppgavene måtte fordeles mellom de ulike bedriftene og det måtte lages planer og oversikter over framtidig tømmertilgang og markedsmuligheter. Forbundet stilte også krav om et offentlig investeringsfond for strukturrasjonalisering.³ Landsmøtet i

1967 tok i tillegg opp igjen gamle ideer om statlig overtakelse av treforedlingsindustrien. Slike forslag hadde tidvis vært fremmet både på 1950-tallet og 1960-tallet uten å få nevneverdig oppslutning, men i 1967 ville flertallet på landsmøtet ha saken utredet på nytt. På dette tidspunktet møtte imidlertid slike forslag liten forståelse utenfor forbundets egne rekker.

Det nydannede Bekledningsarbeiderforbundet arbeidet for å oppnå langsiktig økonomisk hjelp til bedriftene innen sitt område. Etter hvert skulle det bli argumentert for permanente støtteordninger. Papirindustriarbeiderforbundet ville på sin side utrede statlig overtakelse for å komme ut av problemene i treforedlingsindustrien. På 1960-tallet var ingen av delene aktuell politikk. Borgerregjeringen var ikke villig til å gå inn på denne typen ordninger, og heller ikke DNA eller LO-ledelsen mente på dette tidspunktet at statsovertakelse var veien å gå. Deres holdninger til strukturproblemer innen deler av industrien var at det måtte innføres nye generelle ordninger som kunne forenkle nødvendig omstilling i industrien. Men ansvaret for å gjennomføre omstillingsprosessene skulle ligge hos bedriftene selv.

Disse holdningene var imidlertid i ferd med å endres mot slutten av 1960-tallet, og Arbeiderpartiet tok etter hvert til orde for et sterkere offentlig engasjement i industriutviklingen. Dette kom blant annet til uttrykk ved at LO og DNA i 1967 foreslo å opprette et eget investeringsfond på 300 millioner kroner til strukturrasjonalisering i næringslivet. Fondet ble en realitet da Borgerregjeringen opprettet Strukturfi-

nans i 1969, men det fikk ikke den styringsfunksjonen Arbeiderpartiet i utgangspunktet hadde ønsket.

Sterkere styring

Da DNA overtok regjeringsmakten ved inngangen til 1970-tallet ble politikken på dette området lagt om. Mens regjeringene på 1960-tallet hadde benyttet generelle økonomiske virkemidler - særlig kreditt- og finanspolitikken - til å påvirke industriutviklingen, ville DNA ta i bruk andre virkemidler. Regjeringen mente industriens egne omstillingsbestrebelse hadde gått for seint og ikke var gode nok. Nå måtte utviklingen samordnes og underkastes politisk styring.

Arbeiderpartiets nye industripolitikk ble presentert i en melding til Stortinget i 1975. «Det er ikke tilstrekkelig at initiativet overlates til de enkelte bransjer og bedrifter. Industriutviklingen må gå inn som en naturlig del av den samlede samfunnsplanlegging,» sto det i meldingen.⁴ De enkelte bransjene skulle evalueres. Ressurser skulle settes inn i de næringene myndighetene hadde størst tro på. Hensikten var å få til en raskere og mer effektiv omstrukturering av industrien. Sammenslåing og etablering av større enheter ble fortsatt sett på som nødvendig. En økning av statens eierinteresser var et av virkemidlene som kunne benyttes.

Industrimeldingen la ikke fram forslag til håndtering av den krisa som hadde rammet verdensøkonomien i 1973, og som hadde slått sterkt inn i norsk økonomi fra 1975. Den baserte seg uttrykkelig på en forutsetning om at

disse problemene ville være av kort varighet. Dersom de mot formodning skulle bli mer omfattende, ville andre virkemidler bli satt inn. Ved bruk av landets nye oljerikdommer skulle regjeringen da opprettholde full sysselsetting.⁵

I den etterfølgende tida var det nettopp de antatt kortvarige konjunkturproblemer regjeringen konsentrerte seg om. Den langsiktige omstruktureringen av norsk industri ble skjøvet i bakgrunnen. Da krisa førte industrien opp i vanskeligheter også her i landet, fikk regjeringen bred politisk støtte til å gjennomføre et motkonjunkturprogram. I tillegg til generelle etterspørselsstimulerende tiltak, ble det bevilget lån og bidrag til spesielt utsatte bedrifter. I løpet av en treårsperiode ble det gitt over en milliard kroner i lån og rentestøtte til produksjon for lager. I første rekke var det skipsfarten, treforedlings, og bekledningsindustrien som fikk merke vanskene. Verkstedindustrien, som i regjeringens industrimelding hadde blitt utpekt som en av de viktigste vekstbransjene, fikk også store problemer. For å holde sysselsettingen oppe ble det sprøytet inn penger i et vidt spekter av virksomheter - også i bedrifter og bransjer som i henhold til industrimeldingen ville ha små muligheter til å overleve her i landet.

Regjeringens og Stortingets sterke vilje til å bevilge industrien ut av problemene, førte til at mange bedrifter konsentrerte seg mer om å få statsstøtte enn om å tilpasse seg en ny og vanskeligere markedssituasjon. «Bedriftenes oppmerksomhet ble forflyttet fra markedet til politikken» skriver historikeren Harald Espeli.⁶ Støtteordningene le-

det til bevaring av den etablerte bedrifts- og produksjonsstrukturen. Prosedyrene for slik støttetildeling oppmuntret dessuten til alliansebygging mellom bedriftsledelse og fagorganisasjoner. På samme måte som fagforbundene innen bekledningsindustrien hadde arbeidet siden 1960-tallet, begynte nå andre bransjeorganisasjoner og fagforbund i fellesskap å arbeide for å bevare sysselsettingen ved hjelp av statsstøtte til bedrifter og bransjer.

I tillegg til å be om direkte overføringer av offentlige midler, stilte fagforbund og foreninger krav om at staten måtte sikre industrien oppdrag. Eksempelvis ønsket Jern og Metall at politikerne skulle sørge for å gi norsk verkstedindustri oppdrag for oljebransjen. Andre forbund krevde proteksjonistiske tiltak for å hindre konkurrerende billigimport. Her var Bekledningsarbeiderforbundet aktivt. Forbundet hadde videreutviklet det tette samarbeidet med arbeidsgiverne, og den såkalte teko-lobbyen ble etter hvert en sterk og sammensveiset pressgruppe som særlig arbeidet overfor Stortinget. På 1970- og 80-tallet medvirket den til at bransjen mottok mer enn en milliard kroner i ulike støttetiltak fra myndighetene.⁷

Dette er imidlertid ikke et fullstendig bilde av hvordan fagbevegelsen forholdt seg til spørsmålet om statsstøtte til utsatte bedrifter i denne perioden. Eksempelvis var Kjemisk Forbund, i større grad enn de øvrige fagforbundene, opptatt av at lønnsomhet var en forutsetning for å skape trygge arbeidsplasser. Både når det gjaldt sildolje- og fettherdingsindustrien gikk forbundet inn for å bygge ned overkapasitet i bransjene. Det samme var tilfellet i vaskeribrans-

jen. For glass-, porselens- og keramikkindustrien arbeidet forbundet for å oppnå såkalt timestøtte fra staten, men på klare betingelser om tidsavgrensning, og under forutsetning av økt samarbeid om effektivisering innad i bransjen. Til sammenligning arbeidet Bekledningsarbeiderforbundet for at ordningen med timestøtte måtte gjøres permanent.

NKIFs håndtering av problemene i enkelte bransjer, viser at forbundet ikke var opptatt av å redde arbeidsplasser for enhver pris. Derfor ble det benyttet ulike framgangsmåter overfor bransjer som var i strukturelle kriser, og bransjer som så ut til å være rammet av mer ordinære konjunktursvingninger.

Når Kjemisk Forbund kunne følge en slik strategi hadde det sammenheng med at forbundet fikk merke problemene på et noe senere tidspunkt enn en del av de andre. Dessuten hadde forbundet en bredere medlemssammensetning enn mange andre forbund innen industrisektoren. Hovedtyngden av forbundets medlemmer jobbet i elektrokjemisk og elektrometallurgisk industri. Denne bransjen hadde vært sterkt konkurranseutsatt og hadde rasjonalisert hardt også før etableringen av EFTA. Bare en mindre del av forbundets medlemmer arbeidet innenfor arbeidsintensiv industri som hadde problemer med å møte en hardere konkurranse situasjon. Til sammenligning besto Bekledningsarbeiderforbundet i sin helhet av medlemmer fra den typen industri. NKIF hadde dermed mindre grunn til å frykte at arbeidsplassene til medlemmene ville bli radert vekk, og også mindre grunn til å være bekymret for forbundets eksistens.

Dystre utsikter for gutta på gølv. Foto: LO-arkivet.

Selv om det innad i fagbevegelsen ble lagt opp til ulike strategier for å håndtere de vanskelighetene industrien møtte på 1970-tallet, så er det et felles trekk at fagforbundene nå la større vekt på industripolitisk arbeid. Strukturproblemer og markedsmessige tilpasningsvansker hadde fått forbundene til papir- og bekledningsarbeiderne til å engasjere seg i slike saker på 1960-tallet. Konjunkturproblemene på 1970-tallet fikk også andre forbund til å øke virksomheten sin på dette feltet. Jern og Metall var et av disse. Enkelte hadde også andre grunner til å engasjere seg. Kjemisk Forbund, som blant annet organiserer flesteparten av arbeiderne i den kraftkrevende industrien, var bekymret for at energikrise, miljøkrav og begynnende motstand mot kraftkrevende industri i de politiske miljøene, skulle sette arbeidsplassene innenfor forbundets organisasjonsområde i fare.⁸

Problemene i industrien utløste industripolitisk virksomhet, men det er også viktig å ha klart for seg at politiske forhold bidro til valget av strategi. Mynighetenes overgang fra bruk av generelle til selektive virkemidler gjorde sitt til at fagforbund, foreninger og klubber kunne ha realistiske forhåpninger om å nå fram med sine krav.⁹ I tillegg var Stortingets sammensetning velegnet for lobbyvirksomhet. Med skiftende mindretallsregjeringer som måtte søke støtte fra sak til sak, fikk Stortinget fra 1970-tallet større muligheter til å fremme alternative forslag og få gjennomslag for endringer i regjeringenes framlegg. Dermed ble det også økende muligheter for at påtrykk utenfra skulle gi resultater.¹⁰

Fagforbund med egne industripolitiske programmer

Noe av det som kjennetegnet fagbevegelsens industripolitiske arbeid på 1970-tallet var at virksomheten først og fremst foregikk i forbundene, mens aktiviteten var mindre i LO sentralt. I 1973 opprettet riktignok LO-sekretariatet et eget oljeutvalg, som senere fikk utvidet sitt mandat til også å arbeide med andre typer energi- og industri-spørsmål. Aktiviteten i dette utvalget var imidlertid svært varierende og lå i perioder helt nede. Ved flere anledninger ble det forsøkt å blåse nytt liv i utvalget, men dette ser ikke ut til å ha lyktes i særlig grad før ved inngangen til 1980-tallet.¹¹ Av fagforbundene var det særlig Jern og Metall og Kjemisk Forbund som markerte seg ved ikke bare å argumentere for tiltak som kunne sikre sysselsettingen på kort sikt, men som i tillegg forsøkte å meisle ut mer helhetlige industripolitiske strategier.

Kjemisk Forbund satte i 1976 i gang et eget debattopplegg kalt «Vi i Kjemisk». Hovedtemaet var industripolitikk. Ifølge forbundets formann, Håkon A. Ødegaard, var dette et tema av stor betydning for medlemmenes hverdag både på og utenfor arbeidsplassen. Debattgruppene skulle spille en rolle i utforming av forbundets egen framtidige virksomhet. Svarene som kom inn skulle danne grunnlaget for et industripolitisk handlingsprogram for forbundet. Det var ikke til å komme forbi, sa Ødegaard, at «det tas en rekke viktige beslutninger både i Storting og Regjering som vi bør øve sterkere innflytelse på.»¹²

Som planlagt ble svarene brukt un-

der utarbeidelsen av et industripolitisk handlingsprogram. Programmet ble lagt fram på NKIFs landsmøte i oktober 1977, der det etter en kort debatt ble vedtatt mot tre stemmer.

NKIFs industripolitiske handlingsprogram definerte industripolitikk som «et samlebegrep for alle tiltak som tar sikte på å påvirke industriens utvikling».¹³ Hovedmålet ble gjort klart i det første kapittelet: Antall arbeidsplasser i industrien måtte opprettholdes. Metoden skulle være sterkere offentlig styring med industriutviklingen. Programmet framsto egentlig som en lang rekke krav til Storting, regjering, fylkeskommuner og kommuner. Innholdsmessig hadde det ellers svært mye til felles med stortingsmeldingen om industripolitikken, som hadde blitt lagt fram av regjeringen Bratteli i 1975.

I likhet med industrimeldingen, la handlingsprogrammet vekt på at bosetningsmønsteret i landet måtte opprettholdes. Dersom bedrifter ble lagt ned, måtte myndighetene sørge for at lokalsamfunnet samlet ikke endte opp med færre arbeidsplasser. Programmet gikk imot strukturendringer dersom ikke slike krav ble oppfylt. Forbundets medlemmer måtte sikres trygge og meningsfylte jobber. Målet skulle dessuten være å ha en «samfunnsmessig økonomisk lønnsom industri».¹⁴ Periodevis kunne det derfor aksepteres at selskaper ikke var bedriftsøkonomisk lønnsomme.

På mange måter var Kjemisk Forbunds program representativt for de rådende ideer innen fagbevegelsen på dette området. Det er imidlertid et paradoks at nettopp NKIF skulle vedta et slikt program. I praktisk politikk hadde jo NKIF markert seg som det forbundet

som var mest opptatt av at bedriftene måtte være lønnsomme. Noe av forklaringen kan være at programmet ble ført i pennen av en journalist og arbeiderpartimann som ikke til daglig arbeidet i forbundet. I tillegg vakte det nok større begeistring på grunnplanet enn i forbundsledelsen.

Forbundet videreførte da også sitt industripolitiske arbeid mer i tråd med tidligere praksis enn med det industripolitiske handlingsprogrammet. Betydningen av programmet ble begrenset. I ettertid framstår det som et sidespor i utviklingen av forbundets strategier på dette området.

Hovedpoenget i denne sammenhengen er imidlertid at Kjemisk Forbund fra begynnelsen av 1970-tallet utviklet et sterkt industripolitisk engasjement. Det ga seg utslag både i forbundets praktiske arbeid og i et industripolitisk program. Selv om programmet var sterkt preget av de politiske konjunkturerne på 1970-tallet, og skulle vise seg å bli av mindre betydning i forbundets langsiktige virksomhet, vitnet det om et betydelig engasjement både på grunnplanet og i forbundsledelsen. Og dette skulle senere bli videreført i andre former.

I 1978 holdt Norsk Jern- og Metallarbeiderforbund sitt landsmøte. I likhet med NKIFs landsmøte året før, var det industripolitiske spørsmål som sto i fokus. Både verftsindustrien og elektronikkindustrien var i store vanskeligheter. Dette var viktige bransjer innen forbundet, og på landsmøtet ble det etterlyst sterkere industripolitisk innsats for å avhjelpe problemene. Det ble vedtatt en omfattende resolusjon kalt «Verkstedindustrien i dag og i fremti-

den», og det ble vedtatt at det skulle oppnevnes et eget industripolitisk utvalg som skulle bistå forbundsledelsen. Lobbyvirksomheten overfor embetsverk, regjering, Storting og lokalpolitikere skulle forsterkes slik at forbundet fikk større gjennomslag for sine synspunkter.¹⁵ Noe senere ble også enkelte av forbundssekretærene satt til å arbeide med industripolitiske spørsmål på heltid.

Hovedinnholdet i Jern og Metalls synspunkter var at det måtte mer offentlig plan og styring til. Flere foreninger stilte dessuten krav om statlig overtakelse og «samfunnsmessig kontroll» med den enkelte bedrift, men slike forslag fikk liten oppslutning. Det forbundet ønsket var at myndighetene, i samarbeid med forbundet og arbeidsgiverne, skulle bidra til å gjennomføre en gradvis omstilling innen verkstedindustrien uten å ramme sysselsettingen for hardt.

Tilbake til markedet?

I løpet av 1977 var det begynt å bli klart for mange at de økonomiske konjunktorene ikke ville få noen snarlig oppgang. Forutsetningene som motkonjunkturpolitikken bygde på var dermed ikke til stede, og om høsten varslet regjeringen økonomiske innstramminger. Nordli-regjeringen arbeidet for en kursomlegging og nedsatte våren 1979 et offentlig utvalg som skulle utrede strukturproblemer og vekstmuligheter i norsk industri. Utvalget ble kalt Industrivekstutvalget og fikk Arbeiderpartiets tidligere industriminister, Finn Lied, som formann.

Kort tid i forveien hadde Norges In-

dustriforbund (NIF) gitt ut et næringspolitisk dokument under navnet «Fremtidsrettet industripolitikk». Etter betydelig intern strid, fikk dokumentet et innhold som var svært kritisk til den støttepolitikken myndighetene hadde ført overfor industrien. Dokumentet slo fast NIFs ideologiske styringsprinsipp; det var markedet, ikke myndighetene, som skulle velge vinnerne. Frontene innad i NIF hadde i hovedsak gått mellom representanter for bransjer som var avhengig av statsstøtte og representanter med sterkere tro på markedsøkonomiske løsninger.

LO-leder Tor Halvorsen var raskt ute med å kritisere NIF-dokumentet for å behandle industrien isolert og ikke se den i sammenheng med sysselsettingspolitikk, distriktpolitikk og fordelingspolitikk. Han mente NIF ville bli stående alene med de synspunktene dokumentet forfektet.¹⁶ I et svar på kritikken skrev NIFs direktør Jan Didriksen: «Selv om Tor Halvorsen i første omgang kan koste på seg blankt å avvise Industriforbundets debattopplegg, er jeg overbevist om at en rekke av de synspunktene som er framlagt i utredningen, om et års tid vil være god latin også innenfor norsk fagbevegelse.»¹⁷

Et stykke på vei fikk Didriksen rett i dette. Få måneder senere avga Lied-utvalget, med Tor Halvorsen som et av medlemmene, en enstemmig innstilling som senere har blitt kalt det offisielle oppgjøret med motkonjunkturpolitikken.¹⁸ Her ble regjeringens industripolitikk på 1970-tallet skarpt kritisert. Utvalget mente forsøket på å styre den industrielle utviklingen hadde slått feil, og at problemene hadde blitt ytterligere forsterket av motkonjunkturpolitikken.

Bruk av virkemidler rettet mot spesielt utvalgte bransjer hadde ikke fungert. Staten hadde ikke vært i stand til å plukke ut de riktige satsingsområdene. Ulikhetene mellom gode og dårlige bedrifter innad i de enkelte bransjene var dessuten så store at slike tiltak ikke var fornuftige. De hindret at ulønnsomme og lite effektive bedrifter ble lagt ned.

At LO-lederen sluttet opp om NIFs kritikk innebar ikke at det var enighet om veien videre. Men erkjennelsen av at motkonjunkturpolitikken hadde slått feil, førte til at også LO så det som påkrevd å finne andre løsninger på problemene i industrien. Dessuten bidro Industriforbundets utredning og sterke aktivitet til at Landsorganisasjonen utvidet sin industripolitiske virksomhet for å unngå å havne i en defensiv posisjon.¹⁹

I denne situasjonen la LO-ledelsen press på statsminister Odvar Nordli for å øke LOs representasjon i regjeringen. Nordli måtte gå med på å skifte ut industriminister Olav Haukvik med Jern og Metall-formannen Lars Skytøen.²⁰ En av årsakene til skiftet var sannsynligvis LOs ønske om å få innflytelse over den industrimeldingen regjeringen hadde bebudet i kjølvannet av Liedutvalgets innstilling. Skytøens inntreden skulle for øvrig komme til å gjøre lite fra eller til. Han stilte seg «litt på sidelinjen når det gjaldt det løpende arbeidet i departementet,» og overlot mye av initiativet til statssekretær Trygve Tamburstuen.²¹ LO forsøkte også å revitalisere sitt industri- og energipolitiske utvalg, og da regjeringen gikk i gang med å utforme sin nye industrimelding, tok LO initiativ til å nedsette en egen arbeidsgruppe som skulle stå i

nær kontakt med Industridepartementet.

Arbeidsgruppa besto av åtte sentralt plasserte personer fra fagbevegelsen og tre fra Arbeiderpartiet.²² Gruppa fikk tilsendt notater og utkast fra departementet og holdt jevnlig møter der disse ble diskutert. Det ble også arrangert felles møter mellom arbeidsgruppa og Statssekretærutvalget. For å sikre at gruppas innspill ble fulgt opp i det praktiske arbeidet, skulle gruppas sekretær, Rune Gerhardsen, stå i daglig kontakt med departementet.²³

I Industridepartementet ble det nå utarbeidet en stortingsmelding som var sterkt influert av Lied-utvalgets innstilling. Målene var preget av nøkternhet. Lønnsomhet var en selvfølge. Ny økonomisk vekst sto helt sentralt. Den økonomiske utviklingen skulle avgjøre tempoet for gjennomføring av ulike reformer. Ifølge den nye meldingen skulle støtten til industrien reduseres. I den grad bevilgninger fortsatt skulle gis, skulle de først og fremst gå til forskning og utvikling i bedriftene og til etablering av ny virksomhet. Mens Arbeiderpartiets forrige industrimelding hadde tatt til orde for sterk statlig styring og bruk av selektive virkemidler innrettet på spesielle bransjer og bedrifter, kom det nå en melding som var preget av troen på generelle økonomiske virkemidler og markedsøkonomiske prinsipper.

LOs arbeidsgruppe var enig i mye, men var kritisk til deler av meldingen og hadde forsøkt å påvirke retningen underveis. Uenigheten dreide seg blant annet om hvilke virkemidler myndighetene skulle ha til rådighet. Gruppa var enig i at en i hovedsak skulle gå over fra

selektive til generelle tiltak, men mente det likevel måtte være åpning for å gå inn med støtte til enkeltbedrifter dersom distriktpolitiske eller sysselsettingmessige hensyn tilsa dette. Dessuten var gruppa uenig i at bedringen av konkurransevnen bare skulle relateres til kostnadsnivået og at markedsutviklingen alene skulle styre omstillingsprosessene i industrien. Meldingen ville i så fall framstå som «en tilslutning til Industriforbundets linje, både når det gjelder analyse av problemene og enkelte hovedoppgaver».²⁴

Til tross for sin tette oppfølging av departementets arbeid, fikk LOs arbeidsgruppe bare begrenset gjennomslag for endringsforslagene sine. Muligens gir også de fyldige notatene fra gruppas produktive sekretær uttrykk for skarpere kritikk enn det enkelte av de øvrige medlemmene ønsket å fremme. I sin endelige form ga meldingen et klart signal om et industripolitisk linjeskifte. Den fikk et innhold som Industriforbundet kunne gi sin fulle tilslutning. Og da det kom til stykket uttrykte også Landsorganisasjonen at meldingen beskrev en «helhetlig og absolutt brukbar industripolitikk».²⁵

Større enighet om næringspolitikken

En industripolitisk kursendring under Nordli- og Brundtland-regjeringen startet altså langt på vei med fagbevegelsens medvirkning og godkjennelse, til tross for enkelte motforestillinger. På kort sikt skjedde det imidlertid lite. Ikke engang da Kåre Willoch i 1981 ble statsminister for en ren Høyre-regjering, kom det til noe brått skifte i

myndighetenes praktiske politikk.

En del av ordningene fra motkonjunkturpolitikken periode ble foreløpig beholdt, til tross for at en borgerlig regjering hadde overtatt. En alvorlig konjunkturedgang i 1981-82 tvang den nye regjeringen til å opprettholde mye av industristøtten. Støtten til verftene ble videreført, og statsbedriftene mottok flere milliarder i krisebevilgninger mens den borgerlige regjeringen satt i posisjon. Timestøtten økte faktisk fra 1982 til 1983, og bekledningsindustrien mistet ikke sin støtte før DNA igjen kom til makten i 1986.²⁶

Selv om det altså tok tid, er det imidlertid ingen tvil om at kursen var i ferd med å bli endret, og at det samtidig ble etablert en større enighet om i hvilken retning den industripolitiske kursen skulle stokes ut. Willoch-regjeringen fant ingen grunn til å fremme noen ny industrimelding da den kom til makten. Brundtland-regjeringens melding var god nok til sitt formål. I tillegg ble NIF og LO etter hvert blitt mer samstemt når det gjaldt hva slags virkemidler som skulle benyttes i industripolitikken. Historikeren Harald Espeli skriver at næringspolitikken ble avideologisert i kjølvannet av Lied-utvalgets innstilling.²⁷

Fra LOs side ble det nå tatt flere ulike initiativ. Industri- og energiutvalget gikk i gang med å utforme et forslag til en samlende industripolitisk strategi for Landsorganisasjonen. Noe slikt hadde ikke LO hatt før, og målet var å ha klart et forslag som kunne tas inn i LOs handlingsprogram på kongressen i 1985. I et notat som Industri- og energiutvalget sendte ut til forbundene i 1982 ble enkelte elementer i en slik strategi presentert.

Hadeland Glassverk fikk vanskeligheter i møtet med økende import av glass på 1970-tallet, og var blant de bedriftene som mottok statlige overføringer i form av såkalt «timestøtte» fra 1976 og framover. Bildet viser Erling Østbye i arbeid på glassverket. Foto: Arbeiderbladet.

Notatet fokuserte blant annet sterkt på behovet for omstilling i industrien. Utvalget så med bekymring på den utviklingen som hadde pågått på 1970-tallet, da det innen fagbevegelsen hadde vært en tendens til å oppfatte omstillingsprosesser som truende. I stedet for å stille krav om at omstilling skulle unngås, måtte fagbevegelsen nå «skape forståelse for at omstillinger er nødvendige og ønskelige». Det var dessuten nødvendig å akseptere at det til enhver tid ville forkomme at bedrifter gikk konkurs. For å bevare en konkurransekyktig industri ville det i slike tilfeller være riktigere å legge forholdene til rette for nyetableringer enn å gi statsstøtte til bedrifter uten livets rett.²⁸

På disse områdene hadde Landsorganisasjonen og Industriforbundet nå langt på vei sammenfallende synspunkter. Og i 1983 gikk de to organisasjonene inn i et formalisert samarbeidsprosjekt kalt «Norge som industrinasjon». Prosjektet ble satt i gang ut fra et ønske om å diskutere behovet for en nasjonal industristrategi. Som et resultat av prosjektet ble det slått fast en del sentrale målsettinger. Industrien skulle bevares som landets viktigste næringsvei, og fram mot år 2000 skulle det skapes minst 50 prosent vekst. Organisasjonene hadde visse vanskeligheter med å utforme konkrete anvisninger til hvordan målene skulle nås. Men at et slikt prosjekt overhodet ble satt i gang viser likevel hvilke endringer som hadde foregått i arbeidslivets organisasjoner i løpet av relativt få år.

Kjemisk Forbund med nytt program

I 1983 gikk LO aktivt inn for at fagforbund og foreninger skulle utvide sin industripolitiske virksomhet, og Kjemisk Forbund var nok en gang et av de forbundene som markerte seg sterkest. LOs oppfordring medvirket til at spørsmålet om en bevisst industripolitisk satsing nå kom opp på nytt. Det gjorde også en rekke store problemer for industrien innenfor NKIFs organisasjonsområde. Som en innledning til denne satsingen gikk siviløkonom Gunnar Myrvang sommeren 1984 over fra å være redaktør av *Fabrikkarbeideren* til å arbeide med industripolitiske spørsmål på heltid. Videre gjorde forbundsledelsen det klart at industripolitikk skulle være hovedsaken på landsmøtet i 1984. Det industripolitiske handlingsprogrammet fra 1977 hadde vært et sidespor som fikk begrenset betydning for det industripolitiske arbeidet i årene som fulgte. Nå var det behov for et program som var «mer i pakt med dagens problemer».²⁹ I samarbeid med forbundsledelsen utarbeidet Myrvang et forslag til nytt industripolitisk program som skulle behandles på landsmøtet.

NKIFs nye industripolitiske program signaliserte en sterk opprioritering og utvikling av forbundets industripolitiske engasjement. Flere av talerne på landsmøtet karakteriserte det som et linjeskifte i forbundets strategi. I motsetning til programmet fra 1977, som i store trekk besto av en lang rekke krav til de offentlige myndighetene, var dette et offensivt program. Det ga uttrykk for forbundets standpunkter og målsettinger, og det la klare retningslinjer for

I 1991 ble dekkfabrikken Viking Dekk i Askim lagt ned, og nær 500 arbeidsplasser ble borte. Kjemisk Forbund og Askim Kjemiske Fagforening arbeidet nært med næringsminister Ole Knapp (DNA) for å finne nye eiere, men uten suksess. Foto: Paal Audnestad.

hvordan arbeidet skulle legges opp for at målene skulle nås.

I kapittelet om arbeidsformer i industripolitikken slo programmet fast at målet var å skape trygge arbeidsplasser i et godt totalmiljø. En forutsetning for å oppnå dette var at industrien hadde en god økonomi, og her hadde ansatte og eiere felles interesser. Dette åpnet for et mer aktivt samarbeid med bedrifter og bransjeorganisasjoner for å få gjennomslag i saker der partene hadde sammenfallende standpunkter. «Vår industripolitiske aktivitet går ut på å vinne gjennomslag for våre synspunkter i opinionen,» sto det i programmet. Måten dette kunne gjøres på var ved å holde politikere og offentlige organer orientert om forbundets standpunkter, ved å innlede nærmere samarbeid med politiske partier, og ved å drive direkte påvirk-

ningsarbeid overfor utvalgte politikere.³⁰

Dette var et av de punktene som ble møtt med størst skepsis på landsmøtet. De skarpeste kritikerne mente forbundet her gikk inn på et klassesamarbeid som ikke ville bli forstått av medlemmene. Andre hadde begrenset tiltro til at et samarbeid med bedriftene ville komme de fagorganiserte til gode. Arbeidsgivernes samarbeidsvilje ble betraktet som konjunkturavhengig. I dårlige tider «dukker sjefen og toppfolk fra konsernet opp. Da skal man samarbeide. Når det så går godt igjen, hører man ikke mer om det samarbeidet,» sa en av landsmøtedelegatene.

Et annet punkt som skapte debatt på landsmøtet var spørsmålet om internasjonalisering. Med bakgrunn i erfaringer fra Viking-Askim og Jotun hadde for-

bundet tidligere tatt avstand fra ytterligere internasjonalisering av frykt for at enda flere norske industriarbeidsplasser skulle bli borte. Det nye industripolitiske programmet tok også avstand fra å flytte produksjon fra Norge til lavkostnadsland, men sa samtidig at «økt internasjonalisering er en nødvendig og riktig politikk av bedrifter som ønsker å konkurrere blant de mest avanserte i verden. Kjemisk Forbund har ikke innvendinger mot at selskaper benytter internasjonalisering i en strategi for å styrke sin samlede virksomhet (...)».³¹ Poenget her var at norske bedrifter skulle få flere bein å stå på ved oppkjøp og etablering i utlandet. Dermed ville de oppnå en sterkere markedsposisjon og på den måten trygge arbeidsplassene her i landet. Til tross for enkelte innvendinger fikk forslaget til nytt industripolitisk program bred oppslutning på landsmøtet.

Det industripolitiske programmet fra 1977 hadde blitt liggende i nesten to år før det ble nedsatt en gruppe som skulle se på mulighetene for å realisere det. I 1984 var situasjonen helt annerledes. Oppprioriteringen av det industripolitiske arbeidet var allerede kommet i gang i forkant av landsmøtet. Forbundet hadde gått inn i et samarbeid med Kjemisk-Teknisk Arbeidsgiverforening om en sterkere profilering av denne industrien i samfunnet. Sammen med Jern og Metall, Industridepartementet og de største aluminiumsverkene engasjerte forbundet seg i et forskningsprosjekt kalt «Videreforedling av aluminium i Norge». Dessuten var også NKIF aktive i LOs og Norges Industriforbunds felles prosjekt «Norge som industrinasjon». I årene som fulgte var det imidlertid sær-

lig spørsmålet om rammevilkårene for industrien - og spesielt avgifter, kraftforsyning og kraftpriser - som NKIF engasjerte seg i.

Som vi har sett, var ikke industripolitisk samarbeid mellom arbeidsgiverorganisasjoner på den ene siden og LO og fagforbundene på den andre noe som oppsto på 1980-tallet. Slikt samarbeid foregikk innen bekledningsindustrien alt på 1960-tallet. På 1970-tallet var felles henvendelser fra fagforeninger og bedriftsledere med bønn om statsstøtte til utsatte virksomheter et utbredt fenomen. Det nye på 1980-tallet var at en del politiske endringer åpnet for å gi denne typen samarbeid en annen karakter. Under den gradvise avviklingen av motkonjunkturpolitikken støttetiltak ble mulighetene til påvirkning i direkte kontakt med de politiske miljøene endret. Ved overgang fra selektive til generelle virkemidler ble det viktigere med langsiktig industripolitisk arbeid for å påvirke den økonomiske utviklingen og bedre industriens rammevilkår, enn å forsøke å få politikerne til å engasjere seg i enkeltbedrifter. Etter regjeringsskiftet høsten 1981 ble det dessuten vanskeligere for fagbevegelsen å slippe til i departementene med sine synspunkter.

NKIF var et av de forbundene som bare i mindre grad hadde tradisjoner for industripolitisk samarbeid med arbeidsgiverne fra 1970-tallet. Men utover på 1980-tallet var forbundet interessert i å opprette nye allianser. Det lå nå en felles oppfatning om behovet for lønnsomhet og bedret konkurranseevne til grunn. Partene var enige om at bedriftene måtte ha gode og forutsigbare rammevilkår å forholde seg til dersom de

norske industriarbeidsplassene skulle opprettholdes. Og oppmerksomheten ble særlig rettet mot myndighetens avgifts- og prispolitikk.

Kampen for arbeidsplassene

Med halvert medlemstall og bedrifter i store vanskeligheter ønsket Papirindustriarbeiderforbundet å etablere en mer slagkraftig organisasjon som kunne arbeide for bedre rammevilkår for industrien og «tale de truede næringenes sak». ³² Lignende ideer hadde oppslutning i Bekledningsarbeiderforbundet. Det industripolitiske arbeidet hadde lagt beslag på mye av forbundets arbeidskraft, men problemene for bekledningsindustrien vedvarte og medlemstallet fortsatte å gå nedover. Behovet for å samle kreftene i den næringspolitiske forsvarskampen føltes neppe mindre da Brundtland-regjeringen i 1986 strammet kraftig til og blant annet avvirket støtteordningene for teko-industrien.

De to forbundene gikk i 1988 sammen med blant andre Jern og Metall og etablerte Fellesforbundet. Sammenslåingen hadde flere årsaker, men kampen for å bevare arbeidsplassene sto helt sentralt. Håpet om at de i fellesskap skulle nå lettere fram med industripolitiske framstøt var en viktig begrunnelse for den nye forbundsannelsen. Et stort forbund kunne komme i en sterkere forhandlingsposisjon, ikke bare overfor arbeidsgiverne men også overfor myndighetene og de politisk miljøene.

Kjemisk Forbund mistet også medlemmer, men det store frafallet kom noe senere enn i de forbundene som gikk inn i Fellesforbundet. Plastindustrien ble hardt rammet av innstram-

ningene fra 1986, og konjunktursvikt mot slutten av 1980-tallet førte til lave priser og overproduksjon innen smelteverksindustrien. En rekke bedrifter gikk til permitteringer og oppsigelser. Ved de mange innskrenkningene, oppsigelsene og konkursene ved småbedrifter var det lite forbundet kunne gjøre utover å bistå foreningene i arbeidsrettslige spørsmål og lignende. Derimot la NKIF ned et betydelig arbeid på det industripolitiske området for å forsøke å bevare flest mulig arbeidsplasser i den kraftkrevende industrien. «Industripolitikk, og herunder energipolitikk, er et av forbundets viktigste arbeidsfelt,» sa NKIFs daværende nestleder, Olav Støylen, til Fabrikkarbeideren i 1991.

Forbundet hadde bygd opp sin industripolitisk kompetanse, både ved å ansette utredere som arbeidet med industripolitikk på heltid, og ved å etablere et omfattende kontaktnett på arbeidsgiversiden, på Stortinget og i departementene. Allerede i 1975 hadde Kjemisk Forbunds engasjement i forbindelse med statens hjemkjøp av Alcans aksjer i ÅSV, ført til etablering av nye typer samarbeid mellom fagbevegelsen og de politiske miljøene. Forbundets innsats fikk Arbeiderpartiets parlamentariske leder, Odvar Nordli, og stortingsrepresentant Finn Kristensen til å foreslå fastere samarbeidsformer mellom DNAs stortingsgruppe og fagbevegelsen. Partiets faglig-politiske utvalg bestemte at stortingsgruppa skulle sende månedlige lister til forbundene over hvilke saker som var til behandling i Stortingets komiteer. På den måten kunne forbundene raskere ta initiativ i saker som var av interesse for dem. ³³ Senere etablerte enkelte av forbundene

faste møter med Arbeiderpartiets fraksjon i industrikomiteen, slik at gjensidig informasjon kunne utveksles.

Kontaktnettets var imidlertid enda videre, og når viktige industripolitiske avgjørelser sto på trappene ble det mobilisert på bred front. Da Stortinget i 1991 behandlet nye kraftkontrakter til smelteverksindustrien, sendte NKIF et brev til fagforeningene. Brevet redegjorde for forbundets arbeid så langt, og gir et godt inntrykk av hvordan det industripolitiske arbeidet ble utført i praksis: «Forbundet har hatt et utall møter med Olje- og energidepartementet. Vi har hatt kontakter med representanter for Industri- og energikomiteen. Vi har deltatt i 'lokale' møter. Vi samarbeider med MIL og de store industriselskaper og er innforstått med og gir vår tilslutning til den aktivitetsskisse som er lagt opp for lokale, regionale og sentrale aktiviteter. Vi har hatt møter med 'Finn' og LO sammen med et representativt utvalg av de tillitsvalgte i bransjen. Vi skal ha møter med LO og berørte forbund innenfor bransjen for om mulig å få til et felles utspill overfor Energi- og industrikomiteen. Vi vurderer å anmode MIL og TIL om å være med i møte med komiteen den 24. september. Deretter vil vi prøve å få en egen LO-delegasjon til møtet i komiteen.»³⁴

Vi ser altså at forbundet hadde kontakt med en lang rekke personer og organisasjoner både på arbeidsgiver- og arbeidstakersiden, i regjeringen og på Stortinget. Mye av arbeidet gikk ut på å skape enighet og framstå med størst mulig grad av felles oppfatninger overfor den stortingskomiteen som skulle behandle saken. Brevet til foreningene

Tinfos Jernverk på Notodden var blant de smelteverkene som ikke overlevde 1980-tallet. Bedriften ble nedlagt i 1987 og revet i 1993. Foto: Marvin Johansen.

gir også et inntrykk av hvor tid- og ressurskrevende det industripolitiske arbeidet i Kjemisk Forbund var. Og dette inntrykket underbygges ytterligere dersom vi leser forbundets beretninger, som fra 1985 har hatt et eget kapittel om denne virksomheten.

Hvilken virkning har arbeidet hatt?

Det industripolitiske arbeidet i fagbevegelsen har i hovedsak blitt drevet av fagforbundene - i noen grad også av fagforeningene. LO har ikke utarbeidet noen klar og selvstendig industripolitisk strategi, selv om det har vært visse antydninger blant annet i LOs handlingsprogram fra 1985. De ulike og til dels motstridende elementene i fagforbundenes industripolitiske standpunkter har vært en medvirkende årsak til LOs tilbakeholdenhet her.

Fagforbundene har satt problemene på dagsordenen og har mobilisert støtte fra LO og de øvrige forbundene i den grad det har latt seg gjøre å forene interessene. Fagbevegelsens engasjement har dessuten vært mer konsentrert om

industripolitiske enkeltsaker enn om utformingen av de store linjene i industripolitikken. Et mulig unntak her er forsøkene på å bremse Industridepartementet i arbeidet med industrimeldingen fra 1980.

Mot midten av 1970-tallet hadde industrisysselettingen her i landet nådd toppunktet. Deretter gikk antallet industriarbeidere nedover. Enkelte bransjer hadde opplevd nedgang helt fra 1960-tallet. Etter å ha vært den dominerende vekstnæringen i etterkrigstida gikk industrien inn i en vanskelig periode. Som en rekke andre industriland opplevde Norge en avindustrialiseringsprosess som skjøt ekstra fart fra midten av 1980-tallet.

Disse forholdene danner bakgrunnen for fagbevegelsens industripolitiske virksomhet, og denne virksomheten ble hovedelementet i arbeidet for å bevare arbeidsplassene. I hvilken grad har arbeidet lyktes? Noe av det som kjenner seg politisk påvirkningsarbeid og lobbyvirksomhet er at det kan være vanskelig å måle effekten av det arbeidet som blir gjort. En del klare indiksjoner på at arbeidet har gitt resultater finnes likevel. Et eksempel er den offensive teko-lobbyen. Ved massivt press overfor politikerne på Stortinget klarte den blant annet å opprettholde times-tøtten for sine bransjer i ti år. Dette tiltaket skulle i utgangspunktet ha ni måneders varighet.

Et annet eksempel er elavgiften, som både Kjemisk Forbund og Fellesforbundet gjennom en årrekke arbeidet for å få fjernet. Da deler av den kraftkrevende industrien fikk alvorlige problemer på slutten av 1980-tallet ble arbeidet mot denne avgiften intensivert. Og høsten

1992 fikk forbundene og industrien lønn for strevet. Som et ledd i en krisepakke for næringslivet ble den kraftkrevende industrien fritatt for elavgift. Regjeringen anslo at treforedlingsindustrien og den øvrige kraftintensive industrien med dette ville få redusert kostnadene sine med ca en milliard kroner.³⁵

Gjennom hele 1970-tallet opprettholdt Norge en mye høyere industrisysseletting enn de fleste andre vestlige industrilandene. Noe av årsaken er det presset fagbevegelsen la på myndighetene for å forhindre ytterligere arbeidsledighet. Fagbevegelsen er imidlertid nødt til å dele æren med andre. I denne perioden var det avgjørende at politikerne trodde det skulle være mulig å bevilge seg ut av krisa, og denne troen hadde igjen sammenheng med landets nyvunne oljerikdom.

Da det dramatiske fallet i industrisysselettingen stanset opp rundt 1993, og den elektrometallurgiske industrien igjen opplevde gode tider, så har nok det en viss sammenheng med avviklingen av elavgiften og gode vilkår for kraftleveranser. Men vel så viktig var det at en høykonjunktur fikk det internasjonale markedet for metaller til å ta seg kraftig opp.

Fagbevegelsens industripolitiske arbeid har til tider gitt konkrete og målbare resultater og har bidratt til å bevare arbeidsplasser for kortere eller lengre tidsrom. I hovedsak, og kanskje spesielt fra 1980-tallet og framover, er det likevel riktiger å si at fagbevegelsens ulike innspill har inngått som en av flere faktorer som kan være med å forklare den industrielle utviklingen, og dermed sysselettings situasjonen i de ulike bransjene.

Noter

- 1 Kaldal, Ingar: Strukturrasjonaliseringa og fagrørsla i papirindustrien, i *Arbeiderhistorie 1990*, s 28.
- 2 Kamsvåg, John L.: *Med nål og tråd gjennom 100 år. Bekledningsarbeiderforbundet 1890-1990*, Oslo 1990, s 90.
- 3 Kaldal, Ingar: *Papirarbeidernes historie. Norsk Papirindustriarbeiderforbund 1913-1988*, Oslo 1989, s 311 f.
- 4 St meld nr 67 (1974-75), s 14.
- 5 St meld nr 67 (1974-75), s 4.
- 6 Espeli, Harald: *Industripolitikk på avveie. Motkonjunkturpolitikken og Norges Industriforbunds rolle 1975-1980*, Oslo 1992, s 185.
- 7 Espeli 1992, s 114.
- 8 Johansen, Tor Are: *Krafttak. Norsk Kjemisk Industriarbeiderforbund 1973-1998*, kap. 2, Oslo 1999.
- 9 Colbjørnsen, Tom og Gunnar Myrvang: Fagbevegelsen i industripolitikken - medspiller og motpart, i Eriksen, Øistein (red): *Industri og politikk*, Oslo 1980, s 123.
- 10 Espeli, Harald: Lobbyvirksomhet på Stortinget, i *Nytt Norsk Tidsskrift* nr 3-4/1996, s 275.
- 11 Se f eks LOs beretninger 1977, s 183, og 1980 s 238, Fri Fagbevegelse nr 18/1977, s 11 og diverse protokoller fra utvalget i AAB, LOs saksarkiv 1972-1988, serie De, boks 75.
- 12 Fabrikkarbeideren nr 9/1976, s 15.
- 13 NKIF. Industripolitisk handlingsprogram, 1977, s 4.
- 14 NKIF. Industripolitisk handlingsprogram, 1977, s 7.
- 15 Halvorsen, Terje: *Jern og Metall 100 år*, Oslo 1990, s 471.
- 16 Arbeiderbladet 3.3.1979, Fri Fagbevegelse nr 5/1979, s 3.
- 17 Arbeiderbladet 9.3.1979.
- 18 Hanisch, Tore Jørgen og Even Lange: *Veien til velstand*, Oslo 1986, s 146.
- 19 Colbjørnsen og Myrvang 1980, s 123.
- 20 Nordli, Odvar: *Min vei. Minner og meninger*, Oslo 1985, s 115.
- 21 Skytøen, Lars M.: *Mens jernet er varmt*, Oslo 1993, s 87.
- 22 Medlemmene var Tor Halvorsen, Yngve Hågensen, Jan Balstad, Arthur Svensson, Rolf Hauge, Bjarne Baardsen, Nils Johannessen, Finn Kristensen, Ivar Leveraas og Torbjørn Jagland. Rune Gerhardsen var sekretær for arbeidsgruppa.
- 23 AAB. LOs saksarkiv. De, saksarkiv 1972-1988, boks 75. Brev til tillitsmennene fra Rune Gerhardsen, datert 27.11.1979.
- 24 AAB. LOs saksarkiv. De, saksarkiv 1972-1988, boks 75. Merknader til meldingsutkast, datert 23.9.1980.
- 25 AAB. LOs saksarkiv. De, saksarkiv 1972-1988, boks 75. Uttalelse fra LO til Samarbeidskomiteen LO/DNA, datert 13.11.1980.
- 26 Espeli 1992, s 199.
- 27 Espeli 1992, s 218-219.
- 28 AAB. LOs saksarkiv. De, saksarkiv 1972-1988, boks 75. Strategi for industripolitikk, 2. utkast, fra utvalget for industri, olje og energi, datert 18.8.1982.
- 29 NKIFs landsmøteprotokoll 1984, s 197. Gunnar Myrvangs innledning.
- 30 Industripolitisk program for Norsk Kjemisk Industriarbeiderforbund, 1984, s 6-8.
- 31 Industripolitisk program for Norsk Kjemisk Industriarbeiderforbund, 1984, s 20-21.
- 32 Kaldal 1989, s 538.
- 33 AAB. DNAs arkiv. Faglig-politisk utvalg. Notat fra møte 25.2.1975.
- 34 NKIFs arkiv. Sak nr 10 h. Brev til foreningene, datert 16.9.1991.
- 35 St prp nr 1, Tillegg nr 9 (1992-93), s 6.